

OILAVIY TARBIYA VA BOLALAR PSIXOLOGIYASI

To'rayeva Munira Xayriddinovna, Buxoro innovatsiyalar universiteti talabasi
turaevamunira@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy tarbiyaning bola psixologiyasi rivojida o'rnini haqida ma'lumot berilgan. Mamlakatimizda barkamol avlodni tarbiyalash borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Bundan keyin ham bajarilishi zarur bo'lgan ishlar ko'p, zero, yurtimizning kelajakda jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallashi o'sib kelayotgan farzandlarimiz salohiyatiga, ularning ma'naviy va jismoniy kamolotiga bog'liqdir.

Kalit so'zlar: oila, psixologiya, muhit, oilavit ta'lim, tarbiya

FAMILY EDUCATION AND CHILD PSYCHOLOGY

Torayeva Munira Khairiddinovna, student of Bukhara Innovation University
turaevamunira@gmail.com

Abstract: This article provides information about the role of family education in the development of child psychology. In our country, great work is being done to raise a mature generation. There are many things that need to be done after that, because the country's future position in the world community depends on the potential of our growing children, their spiritual and physical maturity.

Key words: family, psychology, environment, family education, upbringing

СЕМЕЙНОЕ ВОСПИТАНИЕ И ДЕТСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ

Тораева Мунира Хайриддиновна, студентка Бухарского инновационного университета
turaevamunira@gmail.com

Аннотация: В данной статье представлена информация о роли семейного воспитания в развитии детской психологии. В нашей стране проводится большая работа по воспитанию зрелого поколения. Многое предстоит сделать и после этого, ведь от потенциала наших подрастающих детей, их духовной и физической зрелости зависит будущее положение страны в мировом сообществе.

Ключевые слова: семья, психология, среда, семейное образование, воспитание

Oilajamiatning tayanchi. Farzandlarimiz ongida elu yurtga, Vatanga muhabbat tuyg'ulari oilada, yashab turgan mahallada shakllanadi. Mamlakatning ertangi kuni, tinch va obod bo'lishi eng oldin mana shu kichik jamiyatda o'sib-unayotgan bolalarimizga bog'liq. Qaysi oilada, qaysi mahallada tarbiya yaxshi yo'lga qo'yilar ekan, o'sha oila, o'sha mahalla gullab-yashnaydi.

Farzand tarbiyasini qachondan boshlamoq kerak?, degan savol ko'pchilikni o'yantiradi. Ko'pchilik olimlar unga turlicha javob berib kelganlar. Xususan, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan uning tug'ilishidan avvalroq, ona qornidan boshlaboq shug'ullanish lozim, deb javob bergan.

Oilal, odob-axloq va ta'lim-tarbiyaga e'tibor qon-qonimizga singib ketgan burchlarimizdandir. "Bir bolaga yetti qo'shni ota-ona" degan ibratli maqol ham aynan

xalqimizga xos. Mana shu maqolning o'zi ham farzand tarbiyasi, oilaparvarlik biz uchun nechog'lik muhim ekanini bildiradi. Mahalla ahli, ayniqsa keksalar ko'chada nobop ish qilayotgan bola oldidan hech qachon beparvo o'tib ketmagan, shu zahotiy oq tanbeh berib to'g'ri yo'lga chaqirgan. Zero, har tomonlama chiroyli, odobli, go'zal xulqli bo'lish, nafsni poklashga buyuruvchi muqaddas dinimiz oilaga katta ahamiyat beradi.

Oiladagi muhit ota-ona o'z ma'suliyatlarini his qilishi bilan barqaror bo'ladi. Bolalarning odobli bo'lib ulg'ayishi uchun ota-ona bilan bir qatorda mahalla-kuy ham katta ibrat maktabidir. "Qush uyasida ko'rganini qiladi", deb bejiz aytmagan xalqimiz. Farzand tarbiyalayotgan ota-ona har bir harakati, yurish turishi, muomalasi, boshqalar bilan o'zaro munosabatida olijanob fazilatlarni namoyon eta bilishi kerak. Chunki bola tabiatan nihoyatda taqlidchan va kuzatuvchan bo'ladi. Shuning uchun uning atrofdagilari o'z odatlari bilan ba'zan o'zlari sezmaganda holda ularga ta'sir qiladilar. Oiladagi qo'pol munosabatlar, ko'p yolg'on gapirish, yoqimsiz xatti-harakat bola tarbiyasiga salbiy ta'sir qiladigan nosog'lom muhitni keltirib chiqaradi. Ota-onalar bola hayotining birinchi kunlaridan boshlab unga sog'lomo'sish, rivojlanish va xulqini shakllanishiga yordam beruvchi ijobiy odatlarni tarbiyalash, ularga axloq madaniyatini shakllantirish, ularga umumiy qoidalarni tushuntirib berish jumladan, uyda, bolalar bog'chasida, maktabda, ko'chada, jamiyat joylarida qanday tutish kerakligi haqida aytib o'tishi shart. O'zidan katta va tengdoshi bilan muomala madaniyatini o'rgatish, kattalarni hurmat qilish, ular bilan sizlab gapirish kerakligi haqida aytishsa foydadan xoli bo'lmaydi.

Oilada o'g'il farzand voyaga etgandan keyin har bir ota o'z bolasiga erkakning vazifasi nimadan iborat bo'lishi ya'ni oilani ma'naviy, iqtisodiy qo'llab quvvatlash, ayoli va farzandlarining tashvishlariga sherik bo'lish, oila mabodo xavf-xatarga yo'liqsa qalqon bo'la olish va umuman oila a'zolariga g'amxo'r bo'la olishni tushuntirib berishi lozim.

Agar oilada qiz voyaga etsa onasi unga ayolning vazifasi nimadan iborat ekanligini ya'ni oilada farzand tarbiyasi bilan shug'ullanishi, ularni oq yuvib, oq tarashi, erkakning olib kelgan oziq-ovqatlarini pishirishi, mehmon kutish va eng muhimi er va bolalarini ishga va o'qishga kuzatish, kutib olishni hayotiy misollar bilan aytib bersa nur ustiga nur bo'ladi. Oilada qat'iy intizom va kun tartibining bo'lishi bolalar tarbiyasiga ijobiy ta'sir qiladi.

Farzandlarning bilim olishdagi yutug'i, axloqi, sog'lig' darajasi ko'p jihatdan oilada qaror toptirilgan rejimiga bog'liq.

Ota-onalar o'zlari ham ana shu tartibga amal qilib, namuna bo'lishlari zarur.

Oilada ota-onalar o'rtasidagi o'zaro samimiyat, hamjihatlik, mehru oqibat, o'zaro hurmat, shirinsuxanlik, bir-biriga g'amxo'rlik qilish kabi munosabatlar farzand tarbiyasiga ijobiy ta'sir qiladi.

Ota-ona har narsadan urush-janjallarni chiqarib, farzandlari oldida bir-birini so'kib, qarg'ab hurmatsizlik qilsa, bu farzandlar tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniq, keyin „Qush uyasida ko'rganini qiladi“-degan maqolni ham esdan chiharmaslik lozim. Donolarimiz bekorga aytishmagan: "Bir kun janjal bo'lgan uydin qirq kun baraka, xayr ketadi". Oilaviy janjallar xonadon muhitini buzadi.

Yana muhimvazifa ota-onalar bosh tarbiyachilar sifatida va farzandlariga avlodlarimiz tarixi, ularning qahramonligi, jamiyatdagi obro'-e'tibori haqida ehtiros bilan gapirib bermog'i va shu asosda yoshlarda Vatan tuyg'usini uyg'otishi lozimdir.

Dono halqimiz aytganidek, "Inson o'zining etti avlodini bilmog'i kerak". Bolalikda tarbiyalangan vatanparvarlik hissi insonni hech qachon tark etmaydi. Shu bois ota-onalar bolalarida milliy qadriyatlar asosida vatanparvarlik hislarini tarbiyalash tamoyillari ustida ishlamoqlari kerak. Bunda yashab turgan muqaddas zaminimiz, uning quyoshi, suvi, havosi, bog'i rog'lari, mehmondo'stligi va insonparvarlik bola qalbini cho'lg'ab olmog'i lozim. Buning uchun ota-onalar bolalariga xalq pedagogikasi janrlarida talqin etilgan ertaklar, hikoyalar, qo'shiqlardan foydalanish kerak.

Ota-onalar o'z farzandlari bilan birgalikda tabiat qo'yniga sayr qilishlari ham yaxshi natija beradi. Ular farzandlarining tabiatdan bahramand bo'lishdan tashhari, ona vatanga bo'lgan muhabbatini, yashab turgan ona diyori go'zalligini tabiat ne'matlarining qadriga etishi, ularni avaylab –asrashni farzandlarning ongiga singdirib borishlari lozim.

Xullas, har bir ota-ona o'z farzandi tarbiyasiga e'tibor bilan harasa, ota-onalik burchini ado etsa jamiyatning rivojlanishiga o'z hissalarini qo'shgan bo'ladi natijada oiladasog'lombola, barkamol inson tarbiyalanadi.

Dunyo taraqqiyoti insonlar tomonidan kashf etilgan yangiliklar bilan ta'minlanadi. Shu kashfiyotlarni eng buyugi – bu oila bo'lsa ajab emas. Zero, oila u qaysi millat, qaysi davlatga oid bo'lishidan qat'iy nazar aynan mana shu millatni, mana shu davlatning hususiyatini o'zida mujassam etadi.

Shu ma'noda birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning "... bu yorug' dunyoda hayot bor ekan, oila bor. Oila bor ekan, farzand deb atalmish bebaxo ne'mat bor. Farzand bor ekan, odamzod xamisha ezgu orzu va intilishlar bilan yashaydi",- degan fikri ayni muddaodir. Shuning uchun ham oila insoniyatning ilohiy va mo'jizaviy kashfiyotidir.

O'zbek xalqining madaniyati tarixida Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" romani alohida xurmat, ehtirom ila tilga olinadi. Unda ma'naviyat, madaniyat, axloqiy-estetik munosabatlarning klassik namunalarini ko'rishimiz mumkin: Oilaning har bir a'zosini o'z munosabat uslublari, xatti-harakat tamoyillari bor. Ular oilaning har bir a'zosi, har bir vaziyat uchun alohidalik, o'ziga xoslik kasb etadi. Otabek – Kumush, Otabek – Yusufbek Hoji, Otabek –Qutidor, Otabek – Zaynab munosabatlari bunga misol bula oladi. Munosabatning har bir vaziyatida ma'naviy namuna mavjud. Shuning uchun ham oilaviy munosabatlar, uni bolalarda ma'naviyatli, sog'lom bola qilib tarbiyalashda "O'tgan kunlar" senariysini andoza qilib olish mumkin .

Oilada sog'lom bola, barkamol shaxs tarbiyasiga zamin yaratishda ota-onaga nisbatan bobo-buvilarning o'rni ko'proq. Mirzo Ulug'bekni buvisi Saroymulxonim nabirasini buyuk olim, ma'naviyati yuksak darajadagi inson va davlat arbobi sifatida rivojlantirishida muhim o'rin tutgani tarixdan ma'lum. Madaniyat tarixida yuksak pog'onalarni zabt etgan buyuk shoirlar A.S.Pushkinni enagasi, Sergey Esenin va hamid Olimjonni buvisi o'zlarining ertaklar olami bilan nabiralarni madaniyat gulshaniga yo'llaganlar. Bunday misollarni mashxur yozuvchilar, xofizu sozandalar, aktyorlar, rassomlar xayotlaridan misollarni yuzlab keltirish mumkin.

Oila sharoitida ota-onalar alohida e'tibor qaratishi lozim bo'lgan muhim jihatlardan biri bu – atrof-muhitni, olamni, shu jumladan oiladagi mikromuhitni bola tomonidan qiziqish bilan idrok etish ma'naviyat va vatanparvarliklarni rivojlantirishining belgilovchi omilidir. Ota-onalarning bu boradagi faoliyati uch yo'nalishda olib boriladi. Birinchi yo'nalish– ota-onalar farzandlarida ma'naviyat va vatanparvarlikni rivojlantirishi uchun qulay oilaviy mikromuhit yaratishlari lozim. Ikkinchi yo'nalish – ota-onalar o'z farzandlarining faoliyatlarini kuzatib, lozim bo'lgan vaziyatlarda bu jarayonga ma'lum ijodiy o'zgartirishlar kiritish, bu jarayonni pedagogik-psixologik jihatdan boshqarishlari lozim. Uchinchi yo'nalish – bu bevosita ota-onalarning o'z xatti-harakatlari, faoliyatlari, estetik qiziqishlari, bilan bolalarini o'z ortlaridan ergashtira olishlari, ya'ni o'rnak, ibrat bo'lishlari lozim .

Kezi kelganda ta'kidlash joizki, ko'p hollarda ota-ona va bola munosabatlarida ta'qiqlovchi ko'rsatmalar ustuvorlik qiladi. Bu jarayonda bir qator noto'g'ri qarorlar qabul qilinadiki, uning zahirida pedagogik–o'quvsizlik, ta'bir joiz bo'lsa, savodsizlik yotadi. Aslida, ota-ona o'z farzandiga ta'qiqlab qo'ygan narsasini o'zi xotirjam bajaradi. Masalan, uzoq muddat davomida televizor ko'radi, bir-biriga, shu jumladan farzandlariga qo'pol muomalada bo'ladi, qo'shnisiga yolg'on gapiradi va hokazo.

Axloqiy jihatdan xunuk bu holatlar, bevosita ma'naviyat va vatanparvarliklarni to'g'ri rivojlantirishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Zero, taqlid bolalar faoliyatida ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham ota-onalarning faoliyatlarida, bolalarga nisbatan munosabatlarida haqqoniylik, ob'ektivlik bosh mezon bo'lmog'i lozim. Muhimi, ular nimaiki qilsa yoki bajarishsa, bola ongida ijobiy, ijodiy xis hosil qilsin.

Oilaviy ta'lim- tarbiyada oilaviy -psixologik ruxiy holatini yaratish barcha yo'nalishdagi tarbiyaviy ishlarning asosiy shartidir. Amaliyotda ota-ona va farzand munosabatlarida ko'p uchraydigan oddiy maishiy holatni tahlil etib ko'raylik. Birinchi xolat, ota-onalar, ayniqsa, onalar o'z farzandlariga salbiy extiroslarini “izhor etadilar”, “sochadilar”.

Ayrim hollarda tushinarsiz holatlar yuzaga keladi. Faraz qilaylikki, uyingizga mehmon keldi. Siz uning farzandiga alohida iltifot ko'rsatasiz. O'z farzandlaringizdan “charchash” holati yuzaga keladi. Bu vaziyat farzand tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-ona va farzand munosabatlarida “buyruq, topshiriqlar”ning bir xilligi, ya'ni ota-onalarning o'z farzandlariga bir xil mazmundagi ko'rsatma berishlari e'tiborga molikdir. Agar ota bir yo'nalishda, ona boshqa yo'nalishda va mazmunda topshiriq bersa, bola otasi uchun “u ishni”, onasi uchun “bu ishni” bajarishga odatlanib boradi. Bu bola ruhiyatida qat'iyatsizlik, ikkiyuzlamachilikni keltirib chiharadi. Uning salbiy o'ibati shakllanayotgan ma'naviyat va vatanparvarliklarda ham o'z “izi”ni qoldiradi.

Mustaqil O'zbekiston zaminida yashayotgan har qaysi inson o'z farzandining baxtu saodati, fazlu kamolini ko'rish uchun butun hayoti davomida kurashadi, mehnat qiladi va o'zini ayamaydi. Oilada ota-onalar va bolalarning o'zaro munosabatlarida pedagogik va psixologik bilimlarning qo'llanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday bilimlarga – bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish, ijtimoiy va umumiy psixologiya asoslarini hamda tarbiya metodlarini bilish kabilar kiradi. Ko'ngilchan ota-onalar qattiqqo'l ota-onalarga nisbatan o'z farzandlarining turli qiliqlariga,

sho'xliklariga e'tiborsizlik bilan qaraydilar, ularning shovqin-suronlariga e'tibor bermaydilar, turli o'yinlarda bolalariga haddan tashhari erkinliklar beradilar.

Mamlakatimizda barkamol avlodni tarbiyalash borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Bundan keyin ham bajarilishi zarur bo'lgan ishlar ko'p, zero, yurtimizning kelajakda jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallashi o'sib kelayotgan farzandlarimiz salohiyatiga, ularning ma'naviy va jismoniy kamolotiga bog'liqdir.

Umuman barkamol avlod-sog'lomavlod tarbiyasi, istiqbolli kelajak uchun qayg'urish demakdir. Chunki, Vatanni sevgan odamgina unga munosib farzand tarbiyalay oladi. Kasbi, yoshi, jinsi, millatidan qat'iy nazar bugun har bir yurtdoshimiz barkamol avlod tarbiyasiga daxldor bo'lmog'i lozim. Ana shundagina birinchi Yurtboshimizning "Sog'lomavlod deganda, shaxsan men, eng avvalo, sog'lom naslni, nafaqat jismonan baquvvat, shu bilan birga ruhi, fikri sog'lom, iymon-e'tiqodi butun, bilimli, ma'naviyati yuksak, mard va jasur, vatanparvar avlodni tushunaman. Buyuk davlatni faqat sog'lom millat, sog'lom avlodgina qura oladi", degan dono fikrlari zahirida o'sib kelayotgan barkamol avlodga buyuk ishonch mujassamligini yanada chuqurroq tushunib etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2017—2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakat strategiyasi. 7 yanvar 2017 yil.
2. Akramova F.A. Oilada sog'lom psixologik muhitni tarkib toptirishning ijtimoiy-psixologik asoslari. o'quv-uslubiy qo'llanma.T., 2014. 185 b.
3. Oila psixologiyasi: Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun o'quv qo'llanma. / G'.B. SHoumarov tahriri ostida / - Toshkent: "Sharq", 2008. - 296 b
4. O. E. Eshmuradov "Oilaviy muhit va oilaviy munosabatlar psixologiyaning o'rganish predmeti sifatida" "O'zMU xabarleri" Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti ilmiy jurnali 2019 yil 1/6/1-soni. 162- be
5. Tilakova, M. A., and O. E. Eshmuradov. "Kreativ kobiliyatlarni rivojlantirish mexanizmlari." Scientific progress 1.6 (2021).